

здійснення педагогічного нагляду та контролю за обов'язковим відвідуванням дітьми школи [8: 10].

Відродження територіального самоврядування дало можливість передачі керування школами усіх типів самоврядуванню. Завдяки цьому вони можуть проводити власну освітню політику, яка відповідає локальним потребам. Освітнім завданням одиниць територіального самоврядування в Польщі, Чехії, Словаччині та Угорщині є гарантування навчання, виховання та опіки в школах, для яких вони є керівними органами. Одиниці територіального самоврядування прийняли на себе широкий обсяг повноважень, а передусім збільшилась їх відповідальність за стан освіти на власній території.

Одиниці територіального самоврядування контролюють розпорядження фінансами, наданими школам. Закони про систему освіти не обмежують можливостей створення і керування одиницями територіального самоврядування шкіл, керування якими не належить до їх власних завдань [5, Інтернет].

Внаслідок змін у системі управління освітою науково-освітня громадськість отримала засіб контролю планів і рішень міністрів. Відповідно Законів про систему освіти змінилася роль колегіальних органів шкіл, які отримали можливість здійснювати великий вплив на процес прийняття рішень, що обмежило сферу діяльності одноосібних рішень, сприяло запобіганню можливої сваволі керівників закладів освіти, кураторів і міністра освіти, що певною мірою покінчило з адміністративним, авторитарним впливом. Це сприяло прийняттю правових управлінських рішень, за дотриманням яких стежили громадські органи.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Василюк А. Вища освіта Польщі: структура, управління, фінансування, підготовка кадрів // Освіта і управління. – 1998. – № 2. – Т 2. – С. 154-163.
2. Гречка Я. Р. Управління освітою Польщі: історична ретроспектива [Електронний ресурс] <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/Dutp/2005-1/txts/GRECHKA.htm>
3. Гриневич Л. М. Тенденції децентралізації управління базовою освітою в сучасній Польщі: автореферат дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Інститут педагогіки АПН України. – К., 2005.
4. Інформаційна база даних міжнародної освітньої мережі EURIDICE [Електронний ресурс] // <http://www.euro.lecos.org>
5. Місцеве самоврядування у Чеській Республіці [Електронний ресурс] www.cld.org.ua/lib/90_Czech_LG_9.doc
6. Науменко Р. А. Позашкільна освіта в Україні та в країнах Європи: порівняльний аспект [Електронний ресурс] www.nbu.gov.ua/e-journals/Dutp/2006-2/txts/GALUZEVE%5C06nraepa.pdf.
7. Edukacja w gminie, powiecie i województwie: z wzorami regulaminów i uchwał [red. t. A. Gałuszka, W. Misztal, P. Stańczyk]; Federacja Związków i Stowarzyszeń Gmin i Powiatów RP. Centrum Prawa Miejscowego. – Kraków: Fundacja Rozwoju Samorządności i Prasy Lokalnej, 1999. – 108 s.
8. László Varga Reforms in Primary School in Hungary. – Buda, 2005. – 458.
9. Lewowicki T. Przemiany oświaty. – Warszawa: Zak, 1994. – 214s.

УДК 372.461

Н.М. Сіранчук

ХУДОЖНІЙ ТЕКСТ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ОБРАЗНОГО МОВЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

У статті аналізуються лише ті аспекти проблеми теорії тексту, які стали вихідними в розробці й експериментальному апробуванні методики розвитку образного мовлення молодших школярів.

In the article we offer the results of the investigative work of the younger students' figurative speech. We determine the criteria and pointers of figurative speech that are necessary to use during the determination of the level its development. The figurative speech skills that we describe in this article determine the students' level to operate the most available facilities to figurativeness.

Зважаючи на актуальність та важливість проблеми розвитку образного мовлення, ми віднайшли вагомi, на наш погляд, межi пересiчення означеної проблеми з питаннями, що безпосередньо стосуються досліджень тексту, його структури, категорiй, зв'язкiв (мається на увазi внутрiшнiх) тощо. Звернення до теорiї тексту є закономірним, оскільки теоретичне обґрунтування її основних положень слугуватиме чи не найважливішим чинником у методичній розробці шляхiв та засобiв розвитку образного мовлення.

Образність мовлення, як лiнгвосемантична та стилістична категорiї вченими В.В. Виноградовим, Г.О. Винокуром, I.Р. Гальпериним, Б.М. Головіним, В.Я. Мельничайко, Л.О. Новиковим та iн. розглядається у зв'язку з роллю та функціонуванням мовних засобiв у текстах художнього стилю. У лiнгвістичній науцi зустрічається термін «поетична семантика», що означає систему образних засобiв та її реалізацію в текстах [3: 135].

Враховуючи специфіку започаткованого нами дослідження, ми вважаємо за потрібне дослідити лише ті засоби образності, які є доступними для дiтей молодшого шкiльного вiку.

До образномовленнєвих умiнь в початкових класах можна віднести вмiння використовувати в мовленнi: фонетико-словотворчi засоби образності (рiзноманiтнi префікси з емоційним забарвленням, суфікси на означення зґрублості та пестливості); лексико-семантичнi засоби образності (багатозначнi слова, синонiми, антонiми, омонiми); синтаксичнi виразники образності: прислiв'я, приказки, крилаті вислови; фразеологiзми (iдіюми); тропи (епiтет, порiвняння, метафору, уособлення, гiперболу); стилістичну фігуру – риторичне запитання; елементи iнтонаційної виразності.

У попереднiх публікацiях, аналізуючи результати констатувального експерименту формування образного мовлення, ми засвідчили, що переважна бiльшiсть учнiв, які за результатами тестової діагностики досягли високого і достатнього рiвнiв розвитку образного мовлення, після проведення другого етапу констатувального експерименту (діагностики образномовленнєвих умiнь у зв'язному тексті) вийшли лише на середній та низький рiвнi розвитку образного мовлення. Було відзначено, що учням важко висловлювати думки, оскільки накопичені ними образи залишаються не підкріпленими тими словами (словосполученнями, реченнями), які необхідні для точної і влучної передачі думок.

У даній статтi аналізуватимемо лише ті аспекти проблеми теорiї тексту, які, на наш погляд, стали вихiдними в розробці й експериментальному апробуваннi методики розвитку образного мовлення молодших школярiв.

Одним із таких аспектів виступає питання щодо **взаємодiї та взаємозумовленості семантики мовних знакiв і смислу тексту**. Означена проблема була розглянута свого часу Б.М. Головіним, який акцентував увагу на її складності та нерозробленості. На думку вченого, не варто ототожнювати ці поняття. «Адже, здавалося б, якщо смисл тексту виражається за допомогою знакiв мови, що організовані в мовленнєву послiдовність, то між ними, смислом і семантикою цих знакiв, зникає розмежування. Однак ми би припустилися великої помилки, якби ототожнили смисл тексту й семантику знакiв мови, що увiйшли до мовленнєвих структур і які виражають цей смисл» [3: 15].

Б.М. Головін віднаходить сутність означеної проблеми через термінування обох понять. Учений відзначає, що смисл тексту – це та iнформація (конкретна, логічна, емоційна, образно-естетична тощо), яку він, текст, виражає про конкретну роботу свiдомості окремої людини в процесі відображення цiлком визначених, саме цих сторiн, явищ, предметiв реального свiту, семантика мовного знака (його значення) – це властива йому здатність виражати та збуджувати iнформацію про щось таке, що відмінне від нього самого [3: 38]. Завдяки цьому мовний знак перетворює рiзноманiтність динамічної та непостiйної iнформації про конкретну роботу свiдомості на кiнцеве, хоча й дуже велике, число

узагальнюючих смисли значень, котрі становлять умову виникнення та вираження все нових і нових смислів. Відтак, на думку Б.М.Головіна, смисл тексту й семантика мовних знаків (передусім слів) передбачають один одного. Це виявляється насамперед у тому, що семантика слова – результат відмежування від смислів та узагальнення їх, а смисл тексту – результат роботи конкретної свідомості, що спирається на семантику слів, яка, у свою чергу, може бути представлена як деякий інформаційний інваріант, здатний до варіантних змін у смислах тексту. Такого ж висновку дійшов інший лінгвіст Л.О. Новиков, акцентуючи увагу на тому, що семантика мовних одиниць визначається загальним смислом тексту, тобто ціле панує над його складовими, відображується в них та зумовлює їх актуальне значення [6: 123].

Доцільно відзначити, що окреслене питання відіграє чималу роль у розв'язанні проблеми комунікативних якостей мовлення, тобто культури мовлення загалом. На думку Б.М. Головіна, мовна структура мовлення, що впливає на свідомість слухача чи читача, одержує заряд не тільки від мови, але й від смислу тексту. «Лише теоретично можна мовленнєву структуру брати в її відокремленні від смислу – для більш повного й точного осягнення її комунікативних властивостей та особливостей. Практично ж, у спілкуванні, в комунікативному акті, структура мовлення працює як така, що виражає цілком визначений смисл тексту, і залежно від того, який це смисл, як він взаємодіє з мовленнєвою структурою, посилюються чи послаблюються комунікативні якості мовлення» [3: 39].

Виправданим і закономірним, на наш погляд, є **звернення до питання щодо внутрішніх текстових зв'язків (або когезії)**, оскільки саме на цьому рівні пізнання та усвідомлення природи тексту виникає категорія образності. Ґрунтовний виклад матеріалу щодо означеного питання знаходимо в І.Р.Гальперина. Слово «когезія» походить від англійського cohesion – поєднання. Вчений подає визначення когезії, як особливого виду зв'язків, що забезпечують континуум, тобто логічну послідовність, (темпоральну чи просторову) взаємозалежність окремих повідомлень, фактів, дій тощо [2: 74].

І.Р. Гальперин розглядає різні форми когезії, серед них – асоціативні й образні. Автор схильний до думки, що варто сприймати та усвідомлювати асоціацію передусім як зближення уявлень, що не в змозі увійти до звичних часових, просторових, причиново-наслідкових (каузальних) та інших логіко-філософських категорій.

Під образною когезією І.Р. Гальперин розуміє такі форми зв'язку, які, як і асоціативні, збуджують уявлення про чуттєво сприйняті об'єкти дійсності. Розгорнута метафора становить одну з найбільш відомих форм образної когезії. Специфіка означеного виду когезії полягає в тому, що автор тексту пов'язує не предмети чи явища дійсності, а образи, за допомогою яких ці предмети чи явища зображуються [2: 80].

Більш плідним, на нашу думку, є такий шлях дослідження категорії образності, який передбачає **звернення до тексту передусім як лінгвістичного феномена відповідно до його функціонально-стильової приналежності**. У цьому контексті текст виступає одиницею висловлювання, якій властива структурна та семантична єдність і яка характеризується стилістичною цілісністю. Щодо наукових розробок із питань стилістики, то майже кожне дослідження (В.В. Виноградов, Г.О. Винокур, Б.М. Головін, О.Д. Пономарів та ін.) спирається на визначення стилю, подане В. В. Виноградовим: «Стиль – це суспільно усвідомлена і функціонально зумовлена, внутрішньо об'єднана сукупність прийомів уживання, відбору і поєднання засобів мовленнєвого спілкування у сфері тієї чи іншої загальнонародної мови, співвідносна з іншими такими ж способами вираження, що служать для іншої мети, виконують інші функції в мовленнєвій суспільній практиці народу» [1: 19].

У низці дисертаційних (В.І. Бадер, І.П. Лопушинський, А.І. Маслова та ін.) і монографічних (В. В. Виноградов, В.Я. Мельничайко, Л.О. Новиков, М.І. Пентилюк, О.І. Федоров та ін.) робіт з лінгвістики й лінгводидактики акцентується увага на специфіці художнього тексту, сутність якої проявляється через змістову та інформативну насиченість: «...специфікою художнього тексту є ідейно-естетичний зміст, що виражається в певній художній формі, внаслідок чого художній текст стає витвором мистецтва, якому властива

здатність впливати на людей» [5: 6]; «...характерною особливістю художнього тексту є його інформативна насиченість, тобто в ньому спостерігається наявність експліцитно й імпліцитно вираженої інформації усіх чотирьох типів: категоріально-пізнавального, ситуативно-пізнавального, емоційно-оцінного і спонукально-вольового» [4: 23].

Щодо інформації художнього тексту, то вона справді є специфічною, оскільки досить-таки істотно відрізняється від інформації нехудожніх текстів. У художньому тексті як витворі мистецтва поєднуються, з одного боку, відображення об'єктивної дійсності (непряме, опосередковане, складне) і, з іншого боку, – ірреальність, умовність, переплітаються правда й вимисел. Інформація означеного феномена, не зводиться лише до простої суми виражених у ній міркувань. У художньому тексті все слугує джерелом Інформації, все є інформативним – заголовок, слова, речення, розділові знаки; їх використання визначається задумом твору і, отже, вони становлять його інформаційний потенціал [5: 7].

Характерна особливість художнього тексту полягає і в характері номінації. Як і будь-який текст, художній виконує комунікативну функцію. Проте він становить свого роду естетичний засіб опосередкованої комунікації, мета якої – зображувально-виразне розкриття теми. Універсальна формула тексту як продукту мовлення – «дійсність – смисл – текст» – дещо модифікується відповідно до художнього тексту й набуває такого вигляду: «дійсність – образ – текст» [5: 7].

Спираючись на описані аспекти проблеми теорії тексту, ми надали домінуючого значення використанню художнього тексту в процесі розвитку образного мовлення молодших школярів.

Результати формувальних зрізів експериментальної методики розвитку образного мовлення в молодших школярів у процесі вивчення української мови в основі якої лежить цілеспрямована, систематична робота з художніми текстами доступними для дітей молодшого шкільного віку довели, що учні експериментальних класів мають вищий рівень розвитку образномовленнєвих умінь, ніж контрольних.

Дослідженням простежуються окремі тенденції, що спрямовані на становлення образного мовлення молодших школярів: розвиток образного мовлення через систематичну і послідовну роботу з засобами образності; використання художнього тексту за практичною дієвістю; безпосередній взаємозв'язок у навчанні мови і літератури; емоційне насичення занять, їх методичне доцільне оснащення; стимулювання словесного самовдосконалення через залучення до різних видів мовленнєвої діяльності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Виноградов В. В. Проблемы русской стилистики – М.: Высшая шк., 1981. – 320 с.
2. Гальперин И. Р. Текст как объект лингвистического исследования. – М.: Наука, 1981.-140 с.
3. Головин Б. Н Основы культуры речи. – М.: Высшая школа, 1988 – 320с.
4. Лопушинський І. П. Лінгводидактичні основи методики роботи над художнім стилем мовлення у 5-7 класах середньої школи: Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02. – К., 1996. – 236с.
5. Маслова А. И. Художественный текст в практическом курсе русского языка (приемы и формы работы): Автореф. дис. ... канд. пед. наук. 13.00.02. – М., 1990. – 17 с.
6. Новиков Л. А. Искусство слова. – 2-е изд., доп. – М.: Педагогика, 1991. – 144 с.

УДК 371.3

Я.Б. Сміліченко

ФОРМУВАННЯ МОВНИХ І МОВЛЕННЄВИХ КОМПЕТЕНЦІЙ ШЕСТИКЛАСНИКІВ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ТЕМИ “ІМЕННИК”

У статті розглянуто поняття ключової компетентності, предметної компетенції, запропоновані шляхи формування мовних і мовленнєвих компетенцій учнів шкіл з російською мовою навчання.